

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

ФАКУЛЬТЕТ № 2

КАФЕДРА ТРУДОВОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

з навчальної дисципліни

«Напрями розвитку науки права соціального забезпечення»

вибірковий компонент освітньої програми третього рівня вищої освіти

(Право Law,

галузь знань «08 Право», спеціальність 081 «Право», 12.00.05 – трудове право;
право соціального забезпечення)

Харків (Вінниця) 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
ХНУВС
Протокол від 25.09.2023 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 2
ХНУВС
Протокол від 29.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 № 8

Розглянуто на засіданні кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС (протокол від 28.08.2023 № 8)

Розробники:

1. Професор кафедри трудового та господарського права, доктор юридичних наук **Подорожній Є.Ю.**
2. Старший викладач кафедри трудового та господарського права факультету № 2 ХНУВС, кандидат юридичних наук **Яценко Т.П.**

Рецензенти:

1. Професор кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, доцент **Амелічева Л.П.**
2. Декан факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Марчук М.І.**

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва змістового модулю, номер та найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни				Вид контролю
	Всього	з них:			
		Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота	
Тема № 1: Актуальні проблеми права соціального забезпечення	18	2	4	12	Поточний контроль
Тема № 2: Стан національного соціального законодавства	18	4	6	8	
Тема № 3: Міжнародні документи у сфері соціального забезпечення	18	4	6	8	
Тема № 4: Європейський досвід правового регулювання відносин з соціального забезпечення	18	4	6	8	
Тема № 5: Проблеми кодифікації національного соціального законодавства	18	2	6	10	
Всього за семестр	90	16	28	46	Екзамен

2. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 1: Актуальні проблеми права соціального забезпечення **Семінарське заняття: Актуальні проблеми права соціального забезпечення.**

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань щодо актуальних проблем права соціального забезпечення.

Кількість годин: 4 – д/ф.

Місце проведення: аудиторія (комп'ютерний клас).

Навчальні питання:

1. Проблеми обчислення страхового стажу у праві соціального забезпечення.
2. Співвідношення пенсійного забезпечення та пенсійного страхування.
3. Проблеми розмежування соціальної допомоги й соціального обслуговування.
4. Проблеми правового регулювання соціального захисту учасників АТО.
5. Гармонізація вітчизняного права соціального забезпечення до законодавства ЄС.

Література: 2-11, 15-20, 22, 23, 26, 29, 31-34, 39-41, 44, 47.

План проведення заняття:

Вивчаючи перше питання, здобувачам необхідно орієнтуватись у сучасних проблемах обчислення страхового стажу у праві соціального забезпечення, вміти їх виокремлювати, окреслювати та характеризувати.

Розглядаючи співвідношення пенсійного забезпечення та пенсійного страхування, здобувачі повинні визначити їх взаємозв'язок та взаємообумовленість.

При розгляді проблем розмежування соціальної допомоги й соціального обслуговування, здобувачам необхідно визначити їх правову природу та критерії розмежування.

Досліджуючи проблеми правового регулювання соціального захисту учасників АТО, здобувачі повинні охарактеризувати основні напрямки удосконалення законодавства у цій сфері.

Розкриваючи шляхи гармонізації вітчизняного права соціального забезпечення до законодавства ЄС необхідно чітко розуміти співвідношення законодавства ЄС з національною системою законодавства. Необхідно запропонувати шляхи та засоби такої гармонізації.

Теми доповідей:

1. Місце права соціального забезпечення у системі права України.
2. Обчислення страхового стажу.
3. Підтвердження страхового (трудового) стажу.
4. Прожитковий мінімум – базовий соціальний стандарт.
5. Страхове пенсійне забезпечення та його рівні в Україні.

6. Правове регулювання спеціальних пенсій.
7. Нормативні засади наближення соціального законодавства України до ЄС.
8. Правова інтеграція України: у пошуках термінології.

Тема № 2: Стан національного соціального законодавства
Семінарське заняття: Стан національного соціального законодавства.

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань щодо сучасного стану національного соціального законодавства.

Кількість годин: 6 – д/ф.

Місце проведення: аудиторія (комп'ютерний клас).

Навчальні питання:

1. Система законодавства щодо загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.
2. Недержавне соціальне страхування.
3. Додаткові заходи соціального захисту окремих категорій громадян.
4. Тенденції розвитку законодавства про пенсійний вік.
5. Особливості пенсійного забезпечення в зв'язку з втратою працездатності.

Література: 1, 12-14, 22-26, 29, 31-34, 39-42, 44, 46, 47.

План проведення заняття:

При вивченні цієї теми здобувач повинен знати історично сформований механізм соціального захисту працюючих та місце у ньому соціальної політики, необхідно розмежовувати систему соціального захисту працівників та соціальний захист окремих категорій громадян.

Аналізуючи окремі види загальнообов'язкового державного соціального страхування, необхідно відмежовувати повноваження держави від зобов'язань інших суб'єктів права соціального забезпечення.

Окрему увагу необхідно приділити існуючій системі пенсійного забезпечення, зокрема, забезпечення коштом Пенсійного фонду України, недержавних пенсійних фондів та коштом роботодавця.

Теми доповідей:

1. Систематизація соціально-забезпечувального законодавства.
2. Наукові погляди на проблему систематизації законодавства у сфері соціального забезпечення.
3. Значення рішень Конституційного Суду України для формування джерел права соціального забезпечення.
4. Локальна нормотворчість в праві соціального забезпечення.
5. Співвідношення норм трудового права та права соціального забезпечення.
6. Соціально-правові передумови пенсійної реформи в Україні.

Тема № 3: Міжнародні документи у сфері соціального забезпечення

Семінарське заняття: Міжнародні документи у сфері соціального забезпечення.

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань щодо місця та ролі міжнародних документів у сфері соціального забезпечення.

Кількість годин: 6 – д/ф.

Місце проведення: аудиторія (комп'ютерний клас).

Навчальні питання:

1. Міжнародні стандарти соціального забезпечення.
2. Реформа пенсійної системи: національна стратегія удосконалення та досвід міжнародної спільноти.
3. Право соціального забезпечення зарубіжних країн.

Література: 2-11, 15-20, 23, 26-29, 31-34, 39-41, 42, 44, 47.

План проведення заняття:

Вивчаючи дану тему, здобувачі мають усвідомити, що розбудова України як демократичної, соціальної та правової держави змушує по-новому осмислювати джерела права соціального забезпечення й, зокрема, міжнародні акти, яким належить провідне місце в правовому забезпеченні реформування соціальних відносин на основі Конституції України. Крім того, входження України до міжнародних організацій актуалізує проблему приведення національного законодавства України у відповідність міжнародно-правовим актам. Означені процеси потребують також наукових досліджень, метою яких є з'ясування ступеня наукової розробки проблеми. Ця проблема ще не стала об'єктом монографічних видань, але окремі її аспекти постійно аналізуються. Дослідження міжнародних актів та досвіду країн світу у сфері правового регулювання соціального захисту проводилися у роботах С. М. Пилипенка, О. Орловського, Ю. А. Верещинського, М. Алієва, Н. Н. Феськова та ін., які розглядають Європейську соціальну хартію і декларації МОП. Також це питання висвітлювалося в працях Н. Б. Болотіної, Б. І. Сташківа, на чому необхідно зосередити увагу здобувачів.

Насамкінець, здобувачам необхідно прийти до висновку, що існує ціла система міжнародного соціального законодавства, яке містить правові норми, соціальні стандарти у сфері соціального захисту прав людини. За юридичними ознаками міжнародні акти поділяються на декларації, програмні заяви, резолюції, конвенції, рекомендації міжнародних організацій, міждержавні угоди. Норми таких актів мають різну юридичну силу: одні є рекомендаціями, що визначають базовий напрям діяльності, інші мають обов'язковий характер і забезпечуються системою контролю та заходами відповідальності.

Теми доповідей:

1. Міжнародно-правові стандарти права соціального забезпечення зарубіжних країн.
2. Вплив міжнародно-правових стандартів права соціального

забезпечення зарубіжних країн на українське право соціального забезпечення.

3. Відображення принципів права соціального забезпечення в судових актах Європейського суду з прав людини.

4. Сучасна практика організації соціального забезпечення в країнах з романо-германською правовою системою.

5. Сучасна практика організації соціального забезпечення в країнах з англо-саксонською правовою системою.

Тема № 4: Європейський досвід правового регулювання відносин з соціального забезпечення

Семінарське заняття: Європейський досвід правового регулювання відносин з соціального забезпечення.

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань щодо європейського досвіду правового регулювання відносин з соціального забезпечення.

Кількість годин: 6 – д/ф.

Місце проведення: аудиторія (комп'ютерний клас).

Навчальні питання:

1. Європейські міжнародні стандарти соціального забезпечення.
2. Соціальне страхування в країнах ЄС.
3. Система страхового пенсійного забезпечення в країнах ЄС.

Література: 1-11, 13-19, 23, 26, 27, 29, 31-34, 39-41, 44, 47.

План проведення заняття:

Питання регулювання соціальних стандартів в країнах Європейського союзу висвітлено в працях О. Г. Головніної, С. В. Сіденко, К. Е. Гафарової, Л. Г. Гулякової, М. Б. Лига, Ю. А. Калининої, І. О. Гуменюк, Е. Г. Жуліної, Н. А. Іванової, А. А. Золотарьової, Б. Г. Мухамеджанова, В. В. Антропова, А. С. Беймішевої, О. А. Богомолова, Г. Л. Норд, К. П. Черненко, І. І. Черленяк тощо, на що необхідно звернути увагу здобувачів.

Вивчення регулювання та характеристик соціальних стандартів в країнах Європейського Союзу потребує постійного вивчення, оскільки досвід із їх забезпечення є потрібним та необхідним для України.

У ході роботи над цією темою необхідно акцентувати увагу на тому, що особливо актуальним є досвід уніфікації соціальних стандартів в нових країнах-учасниках до норм Європейського Союзу. Вивчення досвіду Європейського Союзу в напрямку забезпечення соціальних стандартів є важливим практичним аспектом в розвитку євроінтеграційних заходів України. Необхідно підкреслити, що адаптація соціальних стандартів Європейського Союзу в Україні у великій мірі залежить від ефективної гармонізації законодавства в соціальній сфері.

Теми доповідей:

1. Система недержавного пенсійного забезпечення в країнах ЄС.
2. Соціальне страхування в країнах ЄС.
3. Соціальні перспективи зайнятості населення в країнах ЄС.
4. Соціальне забезпечення членів сім'ї працівника-мігранта (Регламент ЄС № 492/2011).
5. Особливості соціального забезпечення працівників під час тимчасової втрати працездатності в країнах ЄС.

**Тема № 5: Проблеми кодифікації національного соціального
законодавства**

**Семінарське заняття: Проблеми кодифікації національного соціального
законодавства.**

Навчальна мета заняття: засвоєння, поглиблення та розширення знань щодо проблем кодифікації національного соціального законодавства.

Кількість годин: 6 – д/ф.

Місце проведення: аудиторія (комп'ютерний клас).

Навчальні питання:

1. Методологічні засади кодифікації національного права соціального забезпечення.
2. Особливості кодифікованих законів.
3. Правові дефініції як необхідна складова сучасного кодексу.
4. Проблеми законодавчої техніки при створенні кодексу у сфері соціального забезпечення.

Література: 1, 12-14, 21-23, 26, 28, 29, 31-34, 38-41, 44, 46, 47.

План проведення заняття:

Досліджуючи проблемні питання кодифікації соціального законодавства, насамперед, необхідно нагадати здобувачам, що у юридичній науці і практиці під кодифікацією, як правило, розуміють діяльність, спрямовану на систематизацію чинного законодавства шляхом підготовки та прийняття нового, узагальнюючого, юридично цілісного і внутрішньо узгодженого кодифікованого акта, в якому на підставі єдиних принципів досягається правове регулювання відносно однорідних і достатньо стабільних суспільних відносин.

Розглядаючи питання до теми, важливо розуміти мету кодифікації соціального законодавства та необхідність прийняття такого нормативно-правового акта з урахуванням європейських соціальних стандартів, при цьому зобов'язання держави, викладені у подібному документі, повинні відповідати загальноправовому принципу пропорційності, де досягнення мети має забезпечуватись адекватними засобами реалізації.

Теми доповідей:

1. Соціальне законодавство України: проблеми і перспективи.
2. Проблеми кодифікації законодавства про соціальне забезпечення.
3. Перспективи кодифікації українського законодавства про соціальне забезпечення.
4. Соціальний кодекс України – нагальна потреба часу.
5. Кодифікація і гармонізація соціального законодавства.
6. Систематизація соціально-забезпечувального законодавства України.

4. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна

1. Андріїв В.В. Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретичний аспект / В.В. Андріїв, О.В. Москаленко, С.М. Прилипка, О.М. Ярошенко. – Х. : ФІНН, 2011. – 280 с.
2. Директива Ради № 2000/43/ЄС «Про застосування принципу рівного підходу, незалежно від расового або етнічного походження» від 29 червня 2000 р., [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a65
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062
4. Європейський кодекс соціального забезпечення: прийнятий Радою Європи 16.04.1964 р. // Бюл. зак-ва і юрид. практики України. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – № 10.
5. Загальна декларація прав людини ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1948 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
6. Конвенція МОП № 122 «Про політику в галузі зайнятості» (1964 р.), [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_062
7. Конвенція МОП № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» (1983 р.), [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_065
8. Конвенція МОП № 81 «Про інспекцію праці у промисловості й торгівлі» (1947 р.), [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_036
9. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
10. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
11. Основи законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – (редакція від 27.07.2010) – № 23. – Ст. 121.

12. Пенсійне та соціальне забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ та членів їх сімей : довідк. пос. / [В.І. Маценко, Т.П. Кравченко, І.М. Маценко, В.В. Горошко, С.В. Єськов] ; за заг. ред. Є.М. Польського, В.М. Комарницького / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – 480 с.

13. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / О.М. Ярошенко, Г.О. Барабаш, Н.М. Вапнярчук та ін. ; за ред. О.М. Ярошенка. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 458 с.

14. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / Т.А. Занфірова, М.І. Іншин, С.М. Прилипко та ін. ; за заг. ред. Т.А. Занфірової, С.М. Прилипка, О.М. Ярошенка. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : ФІНН, 2012. – 640 с.

15. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 376

16. Про зайнятість населення : закон України від 05 лип. 2012 р. № 5067-VI : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

17. Про соціальний діалог в Україні: закон України від 23.12.2010 р. № 2862-VI : [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.

18. Про соціальні послуги : Закон України від 27.04.2022 р. № 2193-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2022. – № 18. – Ст. 73

19. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні : підручник / І.М. Сирота – вид. восьме – Х. : «Одіссей», 2010. – 408 с.

20. Стратегія реформування системи надання соціальних послуг: Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.08.2012 р. № 556-р // Офіційний вісник України від 20.08.2012 р. – № 61, стор. 71, стаття 2482, код акту 62994/2012.

Допоміжна

21. Актуальні проблеми регулювання відносин у сфері праці і соціального забезпечення: Тези доповідей та наукових повідомлень учасників III Міжнародної науково-практичної конференції, 7-8 жовтня 2011 р. / За ред. к.ю.н, доц. В.В. Жернакова. – Харків: Кросроуд, 2011. – 540 с.

22. Бортник С. М. До проблеми пенсійного забезпечення працівників Національної поліції України / Бортник С. М. // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2019. – Вип. 2, т. 2. – С. 8-13.

23. Гетьман Є.А. Кодифікація законодавства України: загальна характеристика, особливості, види: [монографія] / Є. А. Гетьман. – Х., «Право», 2012. – 192 с.

24. Гончаров В. Щодо проблеми визначення поняття "соціальне обслуговування" // Вісник прокуратури : загальнодержавне фахове юридичне видання / Генеральна прокуратура України; Нац. юр. ак. України ім. Ярослава Мудрого; КНУТШ. – Київ, 2010. – № 12 (114). – С. 107-112.

25. Гончаров В.О. Правові принципи інституту соціального обслуговування // Проблеми законності : академічний збірник наукових праць / Мін.освіти і науки Укр. ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2011. – Вип. 113. – С. 226-233.

26. Грищенко К. А. До характеристики рівнів правового регулювання соціального захисту працівників державної виконавчої служби та приватних виконавців / Грищенко Катерина Анатоліївна // Юридичний бюлетень. –2018. – Вип. 7, ч. 1. – С. 210-215

27. Клименко А. Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України : окремі аспекти// Науково-практичний журнал теорія та практика правознавства Вип. 2 (12) електрон. наук. вид. – 2017 ISSN 2225-6555

28. Клименко А. Л. Зубожіння: причини, наслідки і шляхи подолання : // Проблеми законності (Problems of legality) : зб. наук. праць / відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2018.

29. Клименко А. Л. Міжнародно-правові гарантії здійснення права людини на соціальне забезпечення // Право та інновації: наук. – практ. журн./ редкол.: Ю.Є. Атаманова та ін. – Х.: Право, 2016. – № 1. – С. 238-244.

30. Клименко А. Л. Право на соціальне забезпечення у системі конституційних прав і свобод людини і громадянина // Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – Київ : ФОП «Піраміда». – № 1 – 2016. – С. 22-26.

31. Клименко А. Л. Стандарти і гарантії соціального забезпечення: міжнародно-правовий і вітчизняний контекст : монографія / А. Л. Клименко.– Харків: Юрайт, 2019. – 176 с.

32. Ляхівненко С. М. Правова природа міжнародних стандартів захисту соціальних та економічних прав засуджених // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки / Інститут держави і права ім. Корещького В.М. НАН України. – Київ, 2010. – Вип. 49. – С. 590-595. – ISSN 1563-3349

33. Москаленко О.В. Основні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування в умовах ринкової економіки : монографія / Москаленко Олена Вячеславівна. – Х. : Юрайт, 2012. – 400 с.

34. Розвиток законодавства про працю і соціальне забезпечення: здобутки і проблеми: тези доп. та наук. повідомл. сучасн. IV Міжнар.наук.-практ.конф. (Харків, 5-6 жовт. 2012 р.) / За ред. В.В.Жернакова. – Х.: Право, 2012. – 500 с.

35. Рунова Н.О. Джерела (форми) соціального обслуговування: сучасні тенденції розвитку / Н.О. Рунова // Форум права. – 2011. – №1. – С. 859 – 863 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11rnoctr.pdf>

36. Синчук С. Гарантування гідного рівня життя особи у сфері соціального забезпечення/ Вісник львів. ун-ту. / Серія юрид. 2011. Вип. 52. С. 234-242.

37. Синчук С. Соціальні пільги як вид соціального забезпечення в Україні. Інтернет-видання “Юриспруденція он-лайн” // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=&d=311>
38. Синчук С.М. Правовідносини соціального забезпечення : суб’єкти, зміст, об’єкти : монографія / С.М. Синчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 422 с.
39. Тищенко О.В. Окремі питання соціально-правового становища громадян похилого віку в Україні / О.В. Тищенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 3 – С.66–73.
40. Тищенко О.В. Соціально-правовий захист вразливих верств населення України: Науково-практичний посібник / О.В. Тищенко. – К. : ВГЛ «Обрії», 2011. – 336 с.
41. Тюття О. Шляхи вдосконалення сфери соціальних послуг в Україні / О. Тюття, В. Шкуро // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ : Київський університет, 2011.
42. Халецька А. А. Соціальний захист населення в Україні: теорія та практика державного управління: [монографія] / А. А. Халецька. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 430 с.
43. Чутчева О. Соціальне обслуговування: проблеми галузевої належності // Право України: юридичний журнал. Науково-практичне фахове видання. Спецвипуск / Міністерство юстиції України; Конституційний Суд України. – Київ, 2010. – № 12. – С. 252-259.
44. Шумило М.М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні : монографія / М.М. Шумило. – К. : Ніка-Центр, 2016. – 680 с.
45. Шумна Л. До проблеми принципів інституту соціального обслуговування // Вісник Академії правових наук України : збірник наукових праць / Президія Акад. правових наук України. – Харків, 2011. – № 3 (66). – С. 197-205.
46. Шумна Л. П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. 39 с.
47. Юшко А. М., Швець Н. М. Міжнародні соціальні стандарти: навч. посібник/за заг. ред. В. В. Жернакова. Харків, 2013. 121 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

www.rada.gov.ua – сайт Верховної Ради України.
www.kmu.gov.ua – сайт Кабінету Міністрів України.
www.nbuv.gov.ua – електронний каталог Національної бібліотеки України ім. Вернадського.
<https://library.ukma.edu.ua> – електронний каталог наукової бібліотеки НаУКМА.
<https://dspace.univd.edu.ua> - інституційний репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ.